

SP7MP_MTP2 Metodologie 2

Závěrečný projekt

Veronika Lusková

1)

Trávení volného času dětí s mentálním postižením

Nedílnou součástí života každého člověka je smysluplné trávení volného času. V současné době je dětem nabízeno velké množství zájmových kroužků a aktivit, které je možné navštěvovat a získávat tak cenné zkušenosti ale také vytvářet potřebné dovednosti a formovat postoje. U dětí s mentálním postižením hraje volný čas a jeho trávení velmi důležitou roli. Každé dítě v období mladšího i staršího školního věku potřebuje kontakt se svými stejně starými vrstevníky. Tento kontakt je zprostředkováván školním prostředím, ale také se uskutečňuje i ve volném čase dítěte, např. prostřednictvím zájmových kroužků apod. Problémem je, že ne každé mentálně postižené dítě má možnost kontaktu se svými vrstevníky i mimo školní prostředí. Často tráví svůj volný čas spíše pasivně, v prostředí domácím. Dítě je potřeba dostatečně stimulovat a zájmovými činnostmi jej rozvíjet v oblasti psychické i fyzické a poskytovat mu dostatečně podnětné prostředí. Zájmové činnosti mohou také být jediným místem, kde se dítě s mentálním postižením setkává s intaktními vrstevníky. Tento kontakt je významný při socializaci dítěte do společnosti, podporuje sociální rozvoj a upevňuje pracovní a sociální dovednosti a návyky dítěte. V posledních letech se často mluví o integraci dětí se speciálně vzdělávacími potřebami na běžnou ZŠ, ale zapomíná se, že velmi důležitá je i integrace v oblasti volnočasových aktivit. Proto bych se ve svém výzkumném šetření chtěla tímto problémem zabývat.

Cílem výzkumu je náhled do situace v rodině s mentálně postižením dítětem a zkoumání? tendence rodičů při výběru volnočasových aktivit pro své dítě. Zaměřím se především na způsob trávení volného času, jaké zájmové činnosti děti nejčastěji navštěvují, v jaké míře rodiče tuto činnost podporují a zda vyhledávají spíše ty zájmové činnosti, kde je možná integrace mezi intaktní vrstevníky nebo využívají nabídky institucí, které nabízí aktivity pouze pro děti s mentálním postižením. Cílem výzkumného šetření je také zmapování různých institucí (centra volného času, domy dětí a mládeže, občanská sdružení, kluby), které nabízejí dětem s mentálním postižením zájmové kroužky a aktivity.

2)

Hlavní výzkumná otázka:

Jakým způsobem tráví vybrané děti s mentálním postižením svůj volný čas?

Vedlejší výzkumné otázky:

Jaký význam má smysluplné trávení volného času pro děti s mentálním postižením?

Jaké typy zájmových kroužků a aktivit děti nejvíce navštěvují?

V jaké intenzitě navštěvují zájmové kroužky a aktivity?

Mají rodiče v rámci trávení volného času dítěte tendence spíše k integraci nebo exkluzi?

Působí zájmové kroužky a aktivity na fyzickou, psychickou a sociální složku dítěte?

3)

Abych mohla problematiku trávení volného času dětí s mentálním postižením lépe postihnout, zvolila jsem kvalitativní výzkumnou strategii. Hlavním důvodem volby této výzkumné strategie je možnost získat komplexní informace od rodičů, samotného dítěte, popř. od vedoucího zájmového kroužku, který dítě navštěvuje. Mnoho cenných informací lze také získat pozorováním v přirozeném prostředí dítěte a analýzou dostupné dokumentace o dítěti. Použité metody umožní hloubkový náhled a komplexně obsáhnou tuto problematiku.

4)

Při sběru dat v rámci výzkumného šetření aplikuji metodu pozorování, které bude přímé a nezúčastněné. Další použitá metoda bude analýza dokumentů, u které se však předpokládá dostupnost pedagogických deníků, které jsou vedeny v rámci každé organizované zájmové činnosti. Nosnou částí výzkumného šetření bude především polostandardizovaný rozhovor s rodiči, dětmi a pedagogy zájmových činností. Mám v plánu kontaktovat šest rodin s mentálně postiženým dítětem, a pokud to bude možné následně také kontaktovat i pedagogy volného času, ke kterým tyto děti chodí do kroužků. Nejdříve oslovím rodiny, se kterými jsem pravidelně v kontaktu a vím, že jejich dítě navštěvuje zájmový kroužek nebo má v oblibě nějakou jinou aktivitu zájmového charakteru. Pokud se mi nepodaří dostatečně naplnit počet výzkumných jednotek, požádám některou rodinu o zprostředkování kontaktů. Rodiny budu kontaktovat pravděpodobně prostřednictvím e-mailu, abych měla prostor na vysvětlení dané problematiky a kontaktovaná osoba měla dostatek času, na rozmyšlení vstupu, popř. odmítnutí výzkumného šetření.

5)

Rozhovor

Rozhovor s jedním z rodičů dítěte

1. Jakým způsobem tráví Vaše rodina volný čas?
2. Má Vaše dítě (*nahrazeno jménem konkrétního dítěte*) v oblibě nějakou činnost, která vyplňuje jeho/její volný čas?
3. Je některá z činností realizována v rámci nějaké organizace?
4. Proč jste se rozhodl/a právě pro tuto organizaci?
5. Proč jste se rozhodl/a pro tento typ zájmové aktivity?
6. Vybralo si tuto aktivitu Vaše dítě samo?
7. Myslíte si, že je dítě v rámci navštěvované zájmové aktivity spokojené?
8. Jste spokojený/á s náplní zájmové aktivity?
9. Jste spokojený/á s vedením zájmové aktivity?
10. Rozvíjí zájmová aktivita fyzickou/psychickou/sociální složku dítěte? Jakým způsobem?

Rozhovor s pedagogem/vedoucím zájmové aktivity/kroužku

1. Myslíte si, že je dítě (*nahrazeno konkrétním jménem dítěte*) v rámci zájmové aktivity spokojené?
2. Myslíte si, že je zájmová aktivita pro dítě přínosná? V čem?
3. Rozvíjí zájmová aktivita fyzickou/psychickou/sociální složku dítěte? Jakým způsobem?
4. Je pro Vás účast dítěte při zájmové aktivitě přínosem? (*otázka v případě integrace dítěte do zájmové aktivity/kroužku*)

Rozhovor s dítětem

-otázky budou přizpůsobené dle individuality a mentální úrovně dítěte

1. Co nejraději děláš, co tě baví, když máš čas?
2. Máš v zájmovém kroužku (*nahrazení konkrétní aktivitou, kroužkem*) nějaké kamarády?

3. Co tě v kroužku nejvíc baví?
4. Co ti v kroužku nejvíce jde?
5. Co ti v kroužku moc nejde?
6. Chtěl/a bys kroužek navštěvovat i nadále?

Plán pozorování

Při pozorování se především zaměřím na prožívání dítěte v rámci zájmové aktivity, na jeho dovednosti a návyky. Také budu sledovat míru aktivity dítěte, zapojení se do skupinových činností, reakce na pochvalu a reakce dítěte při neúspěchu.

Kromě pozorování dítěte budu také pozorovat i pedagoga/vedoucího zájmové aktivity/kroužku. Zaměřím se na způsob komunikace s dítětem i s dalšími dětmi, které se aktivity účastní. Pokud bude zájmová aktivita kolektivního charakteru, při pozorování si budu všimnout interakcí dětí mezi sebou.

6)

V rámci výzkumu může dojít k praktickým problémům, které mohou být spojené s odmítnutím rodičů podílet se na výzkumném šetření, malou mírou otevřenosti rodičů a pedagogů/vedoucích zájmových aktivit při podávání informací. Dalším problémem může být i znemožnění pozorování dítěte v rámci jeho zájmové aktivity. Je velká pravděpodobnost, že se některý z těchto problémů vyskytne. Odmítnutí rodičů nelze žádným způsobem ovlivnit. Míra otevřenosti při rozhovorech bude pravděpodobně záviset na vztahu a předchozí zkušenosti rodičů s tazatelem. Pokud dojde ke znemožnění pozorování, může to být pro nedostatečnou informovanost a strach z neznámého ze strany pedagogů/vedoucích zájmových aktivit, proto bych jim na začátku výzkumného šetření podala informace o výzkumu a pozorování.

Možným etickým problémem může být negativní a zamítavý postoj rodičů ke smysluplnému trávení volného času jejich dětí. Tento problém však nepředpokládám. S větší pravděpodobností se může negativní postoj objevit u pedagogů/vedoucích zájmových aktivit, kteří mají v rámci zájmové aktivity integrované některé dítě s mentálním postižením. Pokud se tento postoj nebude nijak odrážet do chování pedagoga, není zřejmě potřeba problém řešit. V opačném případě by bylo vhodné podat pedagogovi některé informace, které mohou změnit jeho názor popř. promluvit si o této skutečnosti s rodiči.

7)

Rozhovor s jedním z rodičů dítěte (matka)

V rámci zachování osobních údajů a poskytnutí anonymity jsem změnila veškerá jména, vyskytující se v rozhovoru.

1. Jakým způsobem tráví Vaše rodina volný čas?

„Naše rodina tráví volný čas různě. Jezdíme na různé výlety, chodíme všichni společně do zoo nebo tak, chodíme na procházky, díváme se společně na televizi..to je asi všechno“.

2. Má Anička v oblibě nějakou činnost, která vyplňuje její volný čas?

„Anička má hrozně ráda koně a chodí na hipoterapie a potom hrozně ráda maluje a vyrábí z keramiky a to chodí do kroužku. Jinak doma se ráda dívá na televizi hlavně na pohádky nebo na pořady o zvířatech. Taky si ráda prohlíží obrázkové knížky a maluje si, ale to už jsem vlastně říkala, že? Tomáš (bratr A.) se teď začal učit na kytaru, takže ho ráda poslouchá a občas spolu i zpívají. Jinak trávíme volný čas společně, jak už jsem říkala, chodíme na procházky a tak“.

3. Je některá z činností realizována v rámci nějaké organizace?

„Organizace? Tak to je Epona, kam chodí na hiporehabilitace a v rámci školy tak to má tu keramiku a malování“.

4. Proč jste se rozhodla právě pro tyto organizace?

„Tak do té základní školy chodí, takže tam má vlastně nabídku kroužků a proto jsme toho využili a navíc ji výtvarka baví. A ta Epona..to jsme hledali nějakou další aktivitu, abysme vyplnili její volný čas a zvířata má ráda celkově a koně taky, takže jsme zvolili tady tohle. A vlastně jsme hledali přímo hiporehabilitaci, takže jsme hledali co je tady nejbliž a narazili jsme na Eponu.“

A přemýšlela jste, že byste své dítě dala do jiného kroužku? Jak například chodí do výtvarné výchovy, nepřemýšlela jste například o nějakém centru volného času?

„No já to řeknu asi takhle, nám to šetří čas. Tím že má kroužek ve škole, kam chodí, tak ji nemusíme nikam převážet a vyhovuje nám to, že ji to vlastně baví a zároveň to nemáme daleko. Ale kdyby ve škole možnost takového kroužku nebyla, tak bysme určitě hledali i někde jinde, abysme ji naplnili její volný čas. Nechtěla bych, aby se nám doma nudila a abysme ji umožnili i další aktivity, které ji baví a je nám vlastně asi jedno, jestli je to tam nebo tam. Zvolili jsme výtvarku na škole, protože máme tuto možnost a z důvodu úspory času, takže tady tu možnost (CVC) vyloženě nezavrhujeme.“

5. Proč jste se rozhodla pro tento typ zájmových aktivit?

„Tak samozřejmě, že ji to baví, to je pro nás to základní. Nechceme ji nutit do něčeho, z čeho by byla otrávená, z čeho by potom mohla být nešťastná, jak ona tak učitelé. Takže to je to základní. Taky víme, že učitelky jsou ve škole specializované, mají odborné vzdělání i na té hiporehabilitaci a nám to vyhovuje. Kdyby se nám to nelíbilo, tak tam chodit nebudeme nebo kdyby nebyla Anička spokojená..“

6. Vybralo si tuto aktivitu Vaše dítě samo?

„No....tak na půl. Jakože hledali jsme to, co ji baví. Nebylo to, že ona by si vyloženě řekla, tak teď chci chodit do výtvarky. Ale my víme, že ji baví výtvarka, takže jako jsme se rozhodli tady pro tohle. Stejně jako víme, že ji baví zvířátka a má o ně zájem. Ona asi těžko za náma přijde a řekne nám, já chci chodit na koně nebo na výtvarku, když neví jaká možnost je. Takže jsme to vybírali jakoby s ní, aby se jí to líbilo ale ne že by si vyloženě ona sama vybrala, to ne.“

7. Myslíte si, že je dítě v rámci navštěvované zájmové aktivity spokojené?

„Určitě ono ji to hrozně baví a ty lidi, kteří to s ní dělají, jsou specializovaní, takže ví jak s takovými dětmi jednat, komunikovat a chápat je, takže pro ně vymýšlí věci přímo šité na míru. Taky si myslím, že se jim hodně věnují i v té výtvarce, připraví pro ně třeba věci, které potom dodělávají nebo pro ně vymýšlí zajímavé výtvarné techniky, takže určitě si myslím, že jo.“

Jsou tyto aktivity pro Aničku nějakým způsobem přínosné?

„Určitě, nemá takový ten stereotyp, chození ze školy domů a tak...vyplňuje to její volný čas a v tom že ji to baví a je to něco jiného. Není to jen škola nebo my doma, ona potřebuje chodit i mezi lidi a aby...prostě je to normální dítě, takže potřebuje mít nějaký aktivity a potřebuje být i někde jinde než sedět doma. Takže určitě je to pro ni přínosný“.

8. Jste spokojený/á s náplní zájmové aktivity?

„Určitě, k tomu nemám žádné výhrady. V Eponě se plní postupně terapeutický plán a ve výtvarce jsou na každou hodinu pečlivě připravení a Anička donáší domů pěkné výrobky, no a hlavně je spokojená“.

9. Jste spokojený/á s vedením zájmové aktivity?

„Ano, určitě. Učitelky na škole jsou velmi vstřícné a přizpůsobují se možnostem každého dítěte, především jsou odborně vzdělaný, takže to je velké plus. A terapeuti na hipoterapii..to jsem taky spokojená. Jsou milí a vstřícní a pohotově řeší nějaké problémy, který se třeba občas vyskytnou“.

10. Rozvíjí zájmová aktivita fyzickou/psychickou/sociální složku dítěte? Jakým způsobem?

„Tak fyzickou určitě rozvíjí ta hipoška, protože tam to působí i na tělo, výtvarka určitě taky. Pomáhá Aničce rozvíjet jemnou motoriku. Na psychickou stránku působí určitě taky, když se Anička vrací z hipoterapie je celkově klidnější, usměvavější, je víc v pohodě.“

A co bylo to poslední“? Sociální stránka.

„Tak sociální stránku taky, určitě tam je rozvíjená. Na hipoterapii se dostane mezi nové lidi, působí na ni příznivě i kontakt s koněm. Ve výtvarce je ve skupině dětí, takže i s nimi se může bavit a být s nimi v kontaktu“.

Rozhovor probíhal u Aničky doma. Rozhovoru se účastnila maminka, která je v současné době doma a pobírá příspěvek na péči. Maminka má k Aničce kladný vztah a jak vyplynulo z rozhovoru, velmi ji na ni záleží. Snaží se jí dopřát jen to nejlepší a primární je pro ni Aniččina spokojenost. Jak se maminka zmínila, její syn hraje na kytaru. Z toho lze usuzovat, že se také věnují i Tomášovi a není nějakým způsobem v tomto ohledu přehlížen.

Rozhovor s dítětem

1. A. co nejraději děláš, co tě baví, když máš čas?

„Já ráda maluju, dělám věci z keramiky, jezdím na koně, ráda si hraju...hraju si s hračkama. Taký si se mnou občas hraje i T. (bratr), umí hrát na kytaru.

2. Jak jezdíš na ty koníky, máš tam nějaké kamarády?

„No tam sou tety, tety od koní. Oni se tam se mnou baví a hrajou si“.

A co ve výtvarce, tam máš nějaké kamarády?

„Tam je paní učitelka a chodí tam L., F. a H“.

3. Co tě u koníků nejvíc baví?

„To mě nejvíc baví jezdit, sedět na něm a můžu si ho hladit“.

A co tě nejvíc baví ve výtvarce.

„Malovat prstama“.

4. Co ti u koníků nejvíce jde?

„To mi de vodit koníky“.

A ve výtvarce?

„To mi dou prstový barvy“.

5. Co ti v kroužku moc nejde a nebaví tě to?

„Vykrajování a rozválet těsto“.

A u koníků?

„Tam mi de všechno“.

6. Chtěla bys ke koním chodit i dál? A do výtvarky taky?

„Jasně, já tam ráda chodím. Tam sou kamarádi, to mě taky baví“.

Anička je devítiletá milá holčička. Je usměvavá, společenská a také velmi komunikativní. Rozhovor probíhal v jejím pokoji, A. už mě delší dobu zná, takže jsem s ní byla sama a nebylo třeba přítomnosti maminky. Její pokoj je vyzdoben obrázky s koňmi a také jejími výtvarnými výrobky ze zájmového kroužku, který organizuje škola. Je tedy patrné, že hiporehabilitace i výtvarná výchova jsou pro A. dobrou volbou. Když jsem vešla do pokoje A. mi nejdříve ukázala svoje výtvarné výrobky a potom obrázky koní, mluvila také o hiporehabilitaci, jakého má nejoblíbenějšího koně apod. Z toho vyplývá, že smysluplně strávený volný čas podněcuje dítě ke komunikaci, dítě má možnost mluvit o tom, co ho baví a zajímá. Kdyby bylo celý den doma či ve škole, nemělo by mnoho možností k volbě komunikačního tématu (jak dítě, tak komunikační partner).

Rozhovor s terapeutem-hiporehabilitace

1. Myslíte si, že je Anička v rámci hipoterapie spokojená?

„No Anička vypadá velmi spokojeně, ona má koníky ráda a v jejich společnosti se cítí dobře. Vždy se usmívá, když přijede, hned ke koni jde. Nemá problémy s navazováním kontaktu jak s koňmi tak s námi (terapeuti, pomocníci..) a v podstatě při jakékoliv, skoro, aktivitě ji to baví a je to na ní vidět“.

2. Myslíte si, že je zájmová aktivita pro dítě přínosná? V čem?

„Určitě je to pro ni přínosný. My máme určité cíle, kterých chceme dosáhnout, a minimálně v tom ji to rozvíjí. Máme tam třeba (terapeutický plán) komunikaci, ona se podle mě dost rozmluvila třeba, umí už nějaké nové věci, co se týká třeba oblasti koní, takže je tam rozvoj i slovní zásoby. Jakoby si myslím, že jí to pomáhá při vyjadřování, protože se jí ptám na různé věci a musí mi odpovídat, a tím, že je to o koních, nebo to říká třeba i koníkovi, takže tím víc ji to láká komunikovat. Rozvíjíme třeba ještě aji vizuomotoriku, děláme různé činnosti. je to hrozně široký záběr, podle toho co máme zrovna v hodině na práci, tak tomu se věnujeme“.

3. Rozvíjí zájmová aktivita fyzickou/psychickou/sociální složku dítěte? Jakým způsobem?

„Určitě rozvíjí, protože při jízdě na koni to pomáhá právě fyzické stránce. Psychickou i sociální také. Sociální třeba při kontaktu se mnou, s ostatními lidmi“.

Rozhovor probíhal po skončení v hiporehabilitačním středisku. Z důvodu časové tísně, byly některé odpovědi velmi strohé, terapeutka však byla příjemná a milá, proto si myslím, že nebude problém se na některé věci doptat.

Rozhovor s pedagogem, který je vedoucím výtvarného kroužku na ZŠ Speciální nebylo možné provést z důvodu časové tísně pedagoga.

8)

Plán výzkumu bych z velké části zachovala. V rozhovoru s rodičem bych přidala nějaké doplňující otázky, např. otázka týkající se intenzity navštěvovaného kroužku. Rozhovor s pedagogem/vedoucím zájmového kroužku bych rozšířila o pár otázek, které by se týkaly spíše oblasti integrace a postojů pedagogů/vedoucích zájmových kroužků. V rámci výzkumu, jako celku bych možná nejdříve zvolila metodu pozorování a poté bych přistoupila k rozhovorům. Myslím si, že tento postup přispěje k větší objektivitě a nebudu tolik ovlivněná rozhovorem s rodiči.

9)

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. Praha: Grada, 2012, 349 s. ISBN 978-80-247-3829-1.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál, 2011, 221 s. ISBN 978-80-7367-889-0.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. *Bílá kniha o mládeži: národní konference Praha 2002, Praha, 14.-15.2.2002 : sborník příspěvků a vystoupení z národní konference : závěry a doporučení z pracovních skupin*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, odbor pro mládež, 2002, 52 s. ISBN 80-86033-78-3.

PANČOCHA, Karel. *Education and support of people with special needs*. Brno: Masaryk University, 2012. ISBN 9788021058484.

OPATŘILOVÁ, Dagmar. *Speciálně pedagogická podpora dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami mimo školu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 258 s. ISBN

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 8071789275.

Já chci do oddílu, aneb, Jak si děti a rodiče vybírají kroužky a oddíly. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2012, 22 s. ISBN 978-80-87449-20-2.

FARELL, Michael. *Educating special children*. New York: Routledge, 2008, 363 s. ISBN 9780415463157.

KUDLÁČEK, Martin. *Inclusion of children with physical disabilities in physical education, recreation and sport*. Olomouc: Palacký University in Olomouc, 2008, 157 s. ISBN 978-80-244-2156-8.

Oceňuji poctivé zpracování, zejména již provedenou práci v terénu. Doporučuji znovu se zamyslet nad formulací problému, je to dost široké, bála bych se, aby se téma „nerozplizlo“ a abyste v závěru jen nezopakovala dobře známé věci, které bychom věděli i bez výzkumu (děti s postižením mají moc rády zvířata a pro rodiče to jsou

jejich sluníčka, pro které by udělali všechno). Zkuste být konkrétnější ve formulaci toho, co nového nám výzkum přinese, co zajímavého se dozvíme. Dobrou cestou k zaměření výzkumu dál by byla důsledná analýza prvních získaných poznatků. Přeji hodně zdarů v realizaci výzkumu.